

Uit de kleuterjaren van het Genootschap *)

door P. H. Buisman

Dagen van herdenking doen — het woord zegt het — de gedachten teruggaan in het verleden, naar de oorsprong. Zo is het eveneens met het Genootschap, waarvoor wij ons hebben opgemaakt om bij het 70-jarig bestaan althans enige ogenblikken stil te staan.

In de tandheelkunde is een tijdperk van 70 jaren zo veelomvattend, is de ontwikkelingsgang, in deze periode doorlopen, zo ingrijpend geweest dat de huidige generatie zich in de toestand daarvoor niet kan indenken. Alleen de oude garde, die zich verheugt in de persoonlijke herinnering aan de figuren, die toentertijd een vooraanstaande plaats innamen, kan zonder veel moeite zich een beeld vormen van de toestanden en drijfveren die deze pioniers hebben aangezet om de grondslagen te leggen voor datgene waartoe de tandheelkunde van heden is uitgegroeid.

Vanzelf rijst de vraag: wat bewoog dat kleine groepje toenmalige practici om anders dan in collegiaal gezelligheidsverkeer zich te organiseren door publiekelijk een band te leggen waaraan de naam „Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap” werd gegeven? En even vanzelf sluit zich daarbij aan de tweede vraag: waarom juist toen?

Om dit te kunnen verklaren is het niet van belang ontbloot zich de tandheelkunst dier dagen even voor ogen te stellen. Het was een onaanzienlijke groep praktizijns, die aan tandheelkundige behoeften van die tijd trachtte te voldoen ten dele met, ten dele zonder enige bevoegdheid, toegerust met niet anders dan door weinig betrouwbare ervaring en routine verkregen praktische kundigheden, meer van ambachtelijke aard dan voortspruitend uit kennis en inzicht. Ziedaar de bezetting van ons land die, behalve in een

*) Causerie, gehouden in de Vergadering van het Ned. Tandheelkundig Genootschap op 2 November 1950.

gemeenschappelijk middel van bestaan geen enkele andere samenhang vertoonde dan in het voeren van een concurrentie, bestaande uit het zorgvuldig geheim houden van eigen kennis en vooral werkmethode achter een waas van gewichtigdoenerij met de onverhulde bedoeling om bij het publiek een zekere superioriteit voor zichzelf te suggereren.

Dit onderlinge professionele wantrouwen, wellicht voortvloeiend uit innerlijke twijfel aan de waarde van eigen vakmanschap, gepaard aan weinig verheffende vormen van publiciteit om de aandacht op zich te vestigen, zomede de sociale laag waaruit deze practici plachten voort te komen, bepaalden het geringe maatschappelijke aanzien dat de tandheelkunst dier dagen en haar beoefenaren genoten. Van enig wetenschappelijk aanzien was in het geheel geen sprake. Want wel bestond sinds 1876 de wet die, zij het met de nodige wijziging, door alle decennia heen de grondslag voor de opleiding tot uitoefening der tandheelkunst tot 1946 is gebleven, maar in die jaren waren de exameneisen zo bescheiden en de omvang van het onderzoek der candidaten zo summier (er werd geen enkel bewijs van algemene ontwikkeling verlangd) dat een bezit van het getuigschrift van tandmeester niet de minste aanleiding gaf daaraan enig gezag te ontleen.

Er waren echter onder de toenmalige beoefenaren van het vak enkelen die, hetzij door het bezit van het artsdiploma, of door studie in het buitenland ver boven het niveau verheven dan wel er geleidelijk uitgegroeid, op die grond niet bereid waren zich te laten vereenzelvigen met de algemene groep van bevoegde en onbevoegde praktiserenden. Het onderlinge contact door de anderen zo angstvallig vermeden, werd juist door dezen gezocht, ondanks het feit dat zij niet in elkaars nabijheid woonden. Ten dele was het ontstaan doordat enkelen van hen deel uitmaakten van de geneeskundige staatscommissies, waar het de examens voor tandmeester betrof, (T h. D e n t z, C. L. G. B e c h t en J o h n E. G r e v e r s) en voorts door de omstandigheid dat broeders van de beide eerstgenoemden eveneens vakgenoten waren.

Vraagt men zich af wat mannen als B e c h t en D e n t z, medicinae doctores, bewogen heeft de weinig in tel zijnde tandheelkunst als werkterrein te kiezen, dan zal het antwoord gezocht moeten worden in de reeds bestaande familiäre bindingen met dit beroep, die hen de mogelijkheden ervan in ander en wijder aspect deden zien.

De overtuiging dat wetenschap en isolement onverenigbare begrippen waren wanneer men zijn kennis en inzicht wilde verrijken, deed hen het voetspoor volgen der Amerikaanse, Franse, Engelse en

Duitse „kunstbroeders”, die ook reeds tot het stichten van tandheelkundige verenigingen waren overgegaan. Zij wilden niet achter blijven en zo kwamen in 1879 ten huize van Dr Th. Dentz te Utrecht genoemde personen in gezelschap van Geo Dentz, Haarlem, en E. A. Becht bijeen om een voorlopig bestuur te vormen dat de statuten opstelde teneinde daarop de Koninklijke goedkeuring te verwerven.

Voorts werden de vader van John Grevers, (J. J. Grevers) en de vader van de Gebrs. Becht, (A. J. Becht), zomede C. G. H. Hanken te Rotterdam tot toetreding uitgenodigd. Ook Th. Picnot te Den Haag was reeds als lid in het gezelschap opgenomen. Blijkens de rede, door de tijdelijk voorzitter op de eerste vergadering, 4 Maart 1881 gehouden, werd het in de beide vaders bijzonder gewaardeerd dat zij hun zoons in de nieuwe wereld de opleiding hadden laten verwerven, welke in eigen land niet te vinden was, terwijl de uitnodiging van Hanken gebaseerd was „op de grote eerbied die zijn patiënten voor hem koesterden en het hoge aanzien dat hij in de plaats zijner vestiging genoot”.

Becht Sr., die blijkens de voorzitterlijke rede na „veeljarige arbeid zijn eervol ontslag uit de tandheelkundige dienst had genomen” (hetgeen wel mag worden opgevat als het neerleggen van de praktijk), meende om die reden het lidmaatschap niet te kunnen aanvaarden; dit was aanleiding hem in ruil daarvoor het ere-lidmaatschap aan te bieden.

Zo deed het Genootschap zijn officiële intrede met acht leden en een erelid. Besloten werd van de oprichting het grote publiek in kennis te stellen door een advertentie in het „Plaatselijk Utrechtsch Dagblad” en tevens aan de geneeskundige inspecteurs mededeling te doen. Grevers en Geo Dentz gevoelden zich verplicht als corresponderend lid de oprichting bekend te maken aan resp. de Brooklyn Dental Society en de Central-Verein Deutscher Zahnärzte.

In de eerste tien jaren van zijn bestaan bleef het Genootschap numeriek bescheiden van omvang; een opzegging van het lidmaatschap door Grevers Sr. in 1886, het overlijden van Becht Sr. in '87 en enkele toetredingen brachten het ledental op dertien benevens een erelid. In de plaats van Becht Sr. werd Hanken, die in 1886 zijn 40-jarig jubileum vierde, tot erelid benoemd. Dat het Genootschap geen groter omvang verkreeg was een gevolg van de doelstelling om terwille van het aanzien van het N.T.G. allen te weren die door hun persoonlijk optreden en gedragingen (strooibiljetten, advertenties enz.) in het milieu niet thuis hoorden.

Afgezien van deze strenge selectie waren alle windstreken van het land vertegenwoordigd; behalve uit de vier grote steden waren leden afkomstig uit Haarlem, Breda, Tiel, Hilversum, Zutphen en zelfs uit Leeuwarden. Hoezeer in dit kleine gezelschap familierelaties een rol speelden, mag worden afgeleid uit het feit, dat in die eerste tien jaren drie B e c h t e n, drie G r e v e r s e n, drie gebroeders S c h o o n d e r m a r k en twee gebroeders D e n t z gelijktijdig lid waren.

Deze geografisch sterk gespreide toewijding aan de tandheeskundige zaak krijgt te meer reliëf wanneer men zich realiseert, dat de toenmalige weinig-frequente en naar onze begrippen langzame reisgelegenheid, veel tijd vereisten en ook uit anderen hoofde grote opofferingen betekenden. Hoewel de zetel van het N.T.G. te Utrecht was gevestigd, gaven aanvankelijk de leden er de voorkeur aan nu eens te Amsterdam dan weer in Den Haag of Rotterdam ten huize van een der daar woonachtige leden bijeen te komen, maar na enkele jaren gaf men in 1886 de voorkeur aan Utrecht, want D e n t z als hoofd van de „Kliniek tot herkenning en genezing van tandziekten” te Utrecht liet de vergaderingen bij wijze van attractie vooraf gaan door een bezoek aan deze inrichting, terwijl dit z.g. „ijzeren hek” aan de Breedstraat *) later een welkome gelegenheid bood voor demonstratie van patiënten, bijzondere behandelingen, nieuwe toepassingen of bepaalde werkwijzen. De eigenlijke vergadering duurde dan van ca. één uur tot half vijf, zo nu en dan besloten met een gemeenschappelijke maaltijd. Met het oog op het eerste was een werkdag voor de bijeenkomst het meest geschikt; men had er de bezwaren (die ook in onze jaren bij herhaling naar voren zijn gebracht) gaarne voor over. De dag zelf leverde bij de vaststelling wel moeilijkheden op, omdat aan de periferie de wekelijkse markt als overwegende belemmering naar voren werd gebracht. In het licht van de bedenkingen die in het jongste verleden ten aanzien van het vergaderen op een dag-doorde-week zijn aangevoerd, moet men respect hebben voor de opofferingen, ook financieel, die men zich toentertijd voor het bijwonen der vergaderingen kennelijk gaarne getroostte. Later werden de huishoudelijke bijeenkomsten, voor zover niet in de Tandheeskundige Kliniek, ook wel gehouden in het gebouw met de toepasselijke naam „De Vriendschap”.

Afgezien van de persoonlijke financiële offers, verbonden aan het vergaderingsbezoek, leefde het gezelschap op een goedkope voet; de uitgaven, voor zover *wij* die kennen, bestonden niet of slechts

*) Door de Gemeente voor de kliniek beschikbaar gesteld.

in bescheiden mate. Zo is het wellicht te verklaren dat, toen Prof. D o n d e r s een actie op touw zette voor een nieuw gasthuis voor ooglijders, de voorzitter D e n t z, die met hem bevriend was, een buitengewone vergadering bijeen riep om te beslissen of het N.T.G. in het Stichtingsfonds zou bijdragen. Hij motiveerde zulks met de verklaring dat, „indien men D o n d e r s kent in zijn grootheid, men niet zou kunnen weigeren.” Het resultaat was dat uit de kas van *f* 108,— honderd gulden voor dit doel werd afgezonderd! Toen na enige jaren opnieuw een beroep op de kas werd gedaan voor een huldeblijk voor Prof. D o n d e r s was men echter voorzigtiger en werd besloten de bijdrage te financieren uit een hoofdelijke omslag. Het motief voor deze vrijgevigheid bestond o.m. in het feit dat Utrecht de zetel was van het N.T.G. In latere jaren als eerstgenoemde aderlating geleidelijk is gecompenseerd, krijgt een meer speculatief-beleggende geest de overhand en de penningmeester wordt gemachtigd een premielot van de Gemeente Amsterdam te kopen, later gevolgd door nog een tweede. De kosten daarvan waren zelfs meer dan de kas toeliet zodat de penningmeester het tekort tijdelijk uit zijn eigen zak moest voorschieten. Met trots constateert hij in zijn jaarverslag dat het Genootschap tot de kapitalisten begint te behoren, bezittende een schuldbekentenis van de stad Amsterdam!

Dat niet het aantal maar wel de hoedanigheid der leden de activiteit en prestaties van het jonge Genootschap bepaalde, werd in de eerste jaren duidelijk bewezen. Er gingen weinig vergaderingen voorbij waar niet het probleem der „verregaande en onbeschaamde” onbevoegde uitoefening casuïstisch aan de orde werd gesteld en het bestuur richtte zich meerdere malen in requesten tot de geneeskundige inspecteurs en de Officier van Justitie in het betreffende ambtsgebied, jazelfs tot de Minister van Binnenlandse Zaken. Het resultaat was — het zal wel niemand onzer verwonderen — niet naar evenredigheid van de ontplooidde energie. De Minister antwoordde — zo beleefd waren de Excellenties toen — maar verlangde feitelijke aanwijzing der beweerde overtredingen, waarvan uiteraard het bewijs niet geleverd kon worden, terwijl de geneeskundige inspecteurs zich bepaalden tot bericht van ontvangst en belofte van onderzoek.

Even weinig succes werd geogst met de vertogen teneinde het onderwijs en de examens tot een hoger peil gebracht te zien. T h. D e n t z, uit hoofde van zijn positie, ontpopte zich bij meerdere gelegenheden als een hartstochtelijk bestrijder van wat hij een onverklaarbare omissie noemde in de wet van 1876 nl.: de mogelijkheid om zonder enige algemene ontwikkeling en kennis der natuurwetenschap tot de

tandmeester-examens te worden toegelaten, zulks in krasse tegenstelling tot de wet van 1865, waarin de uitoefening der tandheerkunst uitsluitend aan artsen was voorbehouden. Onder de zeker niet geringe schuilnaam *Herodotus* had hij reeds op het betreffende wetsontwerp van 1876 gedocumenteerde critiek geoeffend in een door hem uitgegeven brochure. In 1882 bracht hij in het Genootschap de ondoelmatigheid van de tandheerkundige wetgeving opnieuw ter sprake en het volgende jaar richtte het Genootschap een adres aan de Min. van Binnenlandse Zaken om op verbetering aan te dringen. Conform *Dentz'* opvattingen werd daarin als toelating tot de tandheerkundige examens het bezit van het toenmalige natuurkundig examen van de artsopleiding bepleit zomede de titel van tandarts aanbevolen. Wel had op zijn aandringen tevoren de medische faculteit te Utrecht een programma opgesteld om in twee jaar de candidaten op te leiden voor de tandheerkundige examens. De leden der faculteit hadden zich daarbij bereid verklaard bij de practische oefeningen, hun onderwijs betreffende, de nodige leiding te verschaffen, maar aangezien de wet de kennis der in het programma opgenomen leervakken niet eiste, maakte niemand er gebruik van. Blijkens zijn antwoord achtte de Minister de tijd nog niet gekomen om te „reageren tegen de wet van 1867, gewijzigd in 1878”. Wel zouden verbeteringen in de inhoud der examens binnen de bepalingen der wet ernstig worden overwogen. Ook langs andere weg werd door het Genootschap naar verbetering gestreefd; zo werd in 1881 de hulp van de algemene vergadering van de Ned. Mij. t.b.v. de Geneeskunst ingeroepen om er bij de Regering op aan te dringen dat een volledige tandheerkundige school zou worden gesticht ter voorbereiding tot de tandheerkundige examens. Het werd een jammerlijk échec want het door de afdeling Utrecht ingediende en door persoonlijke relaties van *Dentz* geïnspireerde voorstel verwierf geen enkele stem! Ook werden adressen gericht aan verschillende autoriteiten om het voeren van valse wetenschappelijke titels te weren. Over het resultaat van deze actie wordt in de notulen niet eens gerept.

Het behoeft geen betoog dat deze bemoeiingen maar een deel van de aandacht van de leden en de vergaderingen in beslag namen. Hoofdschotel van vrijwel elke bijeenkomst was het wetenschappelijk gedeelte. Het is, vooral op de afstand die ons van deze eerste jaren scheidt, interessant kennis te nemen van wat toen alzo aan de orde was gesteld en ik geloof niet te veel van de aandacht te vergen wanneer ik hier een kleine bloemlezing geef van de onderwerpen, die blijkens de notulen behandeld werden of aan het oordeel der aanwezigen om advies werden voorgelegd. Een belangrijk thema

was re- en transplantatie, waaromtrent Grevers op het Congres te Londen in 1881 indrukken had opgedaan, die niet zo gunstig waren als naderhand wel bij de casuïstische mededelingen ter kennis werden gebracht. Grevers verwachtte meer heil van behandeling van de tand *in de mond*. Ook andere spectaculaire ingrepen zoals „rotation brusque” en „redressement forc e” leidden tot van tevredenheid getuigende mededelingen. Het zal niet verwonderen dat de belangrijkste voordrachten werden gehouden door Th. Dentz en John Grevers van wiens (Grevers’) verhandelingen slechts zeer summiere verslagen in de notulen bewaard zijn gebleven. Laatstgenoemde stelde zijn voordrachten (zoals de ouderen onder ons zich wel herinneren) nimmer op papier en de arme, nauwgezette secretaris moest dan ook telkens verwijzen naar zijn voetnoten, waarin de onmogelijkheid om iets in geschrifte uit diens handen te krijgen als verontschuldiging voor de beknopte weergave werd aangevoerd. Dentz sprak o.m. over de wisselvalligheden der tand-extractie, waarop naar hij zeide de oude spreuk der chirurgen: dat een operatie „veilig, snel en netjes moet gebeuren” niet altijd van toepassing was, hetzij met de forceps dan wel de z.i. beruchte sleutel, „aan welks gebruik nog grotere nadelen kleven dan die welke wij van tangen hebben te vrezen”. Hij zegent de hefboom van Lecluse voor verstandskiezen, in het werk van Albrecht (1872) gepropageerd. Hij deelt de verrassende resultaten mede door hem verkregen bij de aanwending van jodoform op blootliggende en in gangraen overgaande pulpae, maar een verklaring van de werking kon hij, naar hij moest bekennen, nog niet geven. Het los gaan staan der tanden treft hem en hij vindt het een onverklaarbaar verschijnsel dat de alveoli resorptie ondergaan bij nog voorhanden gezonde tanden. Bij oppervlakkige gingivitis blijft, zo zegt hij ergens, chloras potassae zijn oude roem handhaven. Nabloeding wordt tot staan gebracht door op een tampon mastix door middel van een kurk met de antagonist druk uit te oefenen; voorts houdt hij een verhandeling over „de contractie-coefficiënt van amalgamata”, waarbij hij door een leraar in de scheikunde aan de H.B.S. de in de handel zijnde vijlsels liet analyseren. Hij demonstreerde een speekselomp bestaande uit twee met elkaar communicerende gesloten cylinders, tezamen draaibaar om een horizontale as waarbij het water in de bovenste cylinder bij uitstroming in de onderste vanwege de luchtverdunning het speeksel wegzuigt. Door omkering der cylinders kan het proces ononderbroken herhaald worden, omdat — zo meldt het verslag — het apparaat hoogst zelden reiniging behoeft en alleen als het veel speeksel bevat geleidigd moet worden. Verder verdiept Dentz zich in de duistere

genesis van dentikels als oorzaak van hevige vormen van kiespijn, die aanleiding kunnen geven tot niet minder hevige neuralgieën; ook de nagestreefde klinische diagnose van deze kalkafzetting levert hem grote moeilijkheden op en hij acht extractie de meest rationele therapie. Niet onaardig is het hier te wijzen op zijn succesloze poging om de z.i. verwarring stichtende term: cariës te vervangen door de juistere betiteling: chaunosis. Door voortdurend gebruik tracht hij deze benaming ingang te doen vinden maar zij slaat niet aan en tenslotte is hij genoodzaakt tot goed begrip tussen haakjes er steeds het woord cariës duidelijkheidshalve aan toe te voegen.

Rest nog een enkel woord over de demonstraties in de tandheelkundige kliniek. *Grevers* bepleitte een regeling (natuurlijk, op grond der door *Dentz* geboden gastvrijheid) waarbij in de kliniek de gelegenheid zou worden geboden „de nieuwste ontdekkingen en verbeteringen in de tandheelkundige chirurgie en prothese te demonstreren”. Zo geschiedde dan ook meerdere malen. *E. A. Bacht* beloofde een demonstratie van een goudvulling volgens de methode van *Herbst* te zullen verrichten. Zijn overlijden verhinderde echter dat hij deze toezegging nakwam. In zijn plaats deed dit *Picnot* en later gaf *Grevers* een gelijke demonstratie met zijn „electrische hamer”. *Dentz* is rotsvast overtuigd dat er geen beter materiaal dan goud bestaat „voor een nauwkeurige behandeling van chaunotische tanden”. „Wil men — zo betoogt hij — trouw blijven aan wijsbegeerte en logica dan kan slechts in het aldus behouden der tanden de wijding van onze stand gezocht worden”.

De invoering van cocaïne als lokaal-anaestheticum is aanleiding tot enige demonstraties met een 5 % oplossing van murias cocaïni in kamferwater voor plaatselijke verdoving van tandextracties. Volgens *Grevers* heeft men geen behoefte aan een sterkere oplossing, terwijl de kamfer schadelijke gevolgen (zwellung van tandvlees en wang) voorkomt. Het middel vond bij de leden echter geen onverdeelde geestdrift; *Dentz* wees op ernstige intoxicatieverschijnselen bij een oude dame; *Heringa* (*Zutphen*) verklaarde (in onze ogen wellicht niet ten onrechte) dat bij periostitis het resultaat was gelijk nihil. *Cohen*, de goede werking erkennende, vroeg zich af of de tandheelkundige tot onderhuidse injectie gerechtigd was. *Leendertz* bereikte ook goede resultaten toen hij in plaats van cocaïne bij vergissing aqua destillata had ingespoten! Een punt van ernstige discussie vormde het gezamenlijk gebruik van goud en tin als vulmateriaal, hetwelk door *W. Grevers* werd aanbevolen. Deze combinatie, die in verloop van tijd volgens diens erkenning de goudkleur verliest, eerst wit en tenslotte geheel

zwart wordt, verkrijgt daarbij uiteindelijk een harde cristallijne consistentie. Op grond van de gemakkelijke verwerking beval de spreker het gebruik aan bij „weke of zwakke tanden” en vooral melktanden, mede vanwege de gemakkelijkheid van bewerking, tijdsbesparing en de misbaarheid van cofferdam.

Ik heb bij deze opsomming der wetenschappelijke werkzaamheden zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de bewoordingen zoals die in de notulen zijn vastgelegd, teneinde het geheel meer in de geest van die tijd te doen spreken. Voor zover een en ander tot een glimlach aanleiding mocht geven, dan moge voorop gesteld worden dat aan de keuze van deze vorm laatdunkendheid vreemd is. Eerder hoop ik met deze schets van de kleuterjaren te hebben doen uitkomen welk pionierswerk te midden van een, de tandheelkunde ignorerende gemeenschap door dit kleine groepje alleenstaande mannen aan de fundamenten van ons huidige beroep is besteed.